

Rozdział III

Prawnie dopuszczalne metody ogłuszania zwierząt w świetle regulacji Unii Europejskiej

Sławomir Luber

<https://doi.org/10.34616/146889>

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

ORCID: [0000-0002-0272-4390](https://orcid.org/0000-0002-0272-4390)

1. Wprowadzenie

Zabijanie zwierząt wywołuje niepokój, strach, stres, ból i cały szereg innych, różnych form cierpienia, nawet gdy uśmiercanie jest przeprowadzone metodami humanitarnymi, z zachowaniem obowiązujących reguł i gdy ma miejsce w rzeźni w najlepszych możliwych warunkach technicznych¹. Dlatego ważne jest podjęcie wszelkich kroków, które doprowadzą do ograniczenia negatywnych odczuć dla zwierząt w jak największym stopniu. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1099/2009 z dnia 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania² (zwane dalej rozporządzeniem nr 1099/2009) wprowadza narzędzia przeznaczone do ochrony zwierząt, m.in. przed bólem, cierpieniem i stresem. Jednym z tych narzędzi jest ogłuszanie, które co do zasady ma powodować utratę przytomności i świadomości na bodźce, aby śmierć nie wiązała się z ogromnym cierpieniem. Ten wyraz etycznego podejścia do traktowania zwierząt jest postulatem „minimum cierpienia”. Przedmiotem tego rozdziału jest omówienie

¹ S. Mroczkowski, A. Frieske, *Prawna ochrona zwierząt gospodarskich*, Bydgoszcz 2015, s. 89.

² Dz. Urz. UE L 303/1 z 18.11.2009 r.

najważniejszych kwestii związanych z ogłuszaniem, wynikających z regulacji zawartej w rozporządzeniu nr 1099/2009 i weryfikacja jej pod względem spełnienia postulatu ograniczania cierpienia zwierząt tylko do niezbędnego minimum.

2. Podstawy regulacji

2.1. Charakter rozporządzeń

Rozporządzenie jest aktem prawnym Unii Europejskiej (dalej UE lub Unia). Należy wraz z opiniami, zaleceniami, decyzjami i dyrektywami do kategorii prawa pochodnego (wtórne). W porównaniu do pozostałych posiada ono najszerszy zasięg. Charakterystyczne cechy rozporządzenia określa art. 288 akapit 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej³ (dalej TFUE): „Rozporządzenie ma zasięg ogólny. Wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich Państwach Członkowskich”. Zasięg ogólny oznacza, że normy abstrakcyjno-generalne zawarte w akcie prawnym są kierowane do nieograniczonej liczby adresatów zarówno rządów państw członkowskich, jak i samych jednostek. W przypadku tych drugich jest instrumentem mogącym tworzyć zarówno prawa, jak i obowiązki⁴. Rozporządzenie jest aktem wiążącym w całości. Z tego wynika, że jego stosowanie nie zależy od woli pomiotu stosującego. Dodatkowo państwa członkowskie mają obowiązek zapewnienia pełnej efektywności rozporządzeniom⁵. Dopilnowanie tej powinności wynika z zasady lojalnej współpracy (art. 4 ust. 3 TFUE). Od momentu wejścia w życie rozporządzenie stanowi część prawa krajowego państw członkowskich i jest stosowane bezpośrednio (bezpośredni skutek

³ Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012 r., P. 0001–0390.

⁴ J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumńska, *Instytucje i Prawo Unii Europejskiej Podręcznik dla kierunków prawa, zarządzania i administracji*, Warszawa 2015, s. 230.

⁵ *Ibidem*, s. 232.

rozporządzeń), bez potrzeby transponowania do prawa krajowego⁶. Co do zasady rozporządzenia obejmują swoim zasięgiem terytorium wszystkich państw członkowskich⁷.

Rozporządzenie nr 1099/2009 stosuje się od 1 stycznia 2013. Od tego momentu zastępuje ono przepisy krajowe w kwestiach związanych z ochroną zwierząt podczas ich uśmiercania. Przepisy zawarte w tym akcie prawnym muszą zostać uwzględnione przez wszystkie podmioty, których dotyczą i w zakresie regulowanym przez nie same. Pierwszeństwo obowiązki powoduje w przypadku kolizji niestosowanie prawa krajowego i zastosowanie norm rozporządzenia nr 1099/2009. Charakter tej regulacji prawnej powoduje, że jest ona aktem niezwykle ważnym i w porównaniu z regulacją krajową – nadrzędnym. Wprowadzając minimalne standardy, daje ona wyraz zaangażowaniu prawodawcy unijnego w sprawy związane z uśmiercaniem zwierząt jako istotne dla UE.

2.2. Kompetencje UE do regulacji kwestii związanych z uśmiercaniem zwierząt

W przypadku Unii Europejskiej sama wola i zaangażowanie nie mogą być podstawą wydania aktu prawnego. Dopiero kompetencje wynikające z traktatów (prawa pierwotnego) umożliwiają ingerencję UE w daną dziedzinę regulowaną prawem. Każdy akt prawny UE musi wywodzić się z odpowiedniej normy kompetencyjnej, upoważniającej Unię do wydania aktu w danej dziedzinie (akt nie musi powoływać w swojej treści podstawy prawnej, musi ona jednak być łatwa do ustalenia na podstawie jego treści)⁸.

Pewne kompetencje mogą być wykonywane wyłącznie na poziomie Unii, inne zaś na poziomie krajowym. Niektóre mogą być wykonywane przez Unię lub przez państwa członkowskie (kompetencje konkurencyjne/

⁶ *Ibidem*, s. 231.

⁷ Wyjątki zawarte są w art. 355 TFUE.

⁸ J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska, *op. cit.*, Warszawa 2015.

dzielone)⁹. Z tego względu TFUE przewiduje podział kompetencji na trzy zasadnicze grupy: wyłączne (art. 3), dzielone (art. 4) i koordynująco-wspierająco-uzupełniające (art. 6).

Kompetencje wyłączne to sfera regulacyjna, w której wyłącznie UE może stanowić prawo (art. 2 ust. 1 TFUE). Dotyczą one obszarów związanych z:

- unią celną,
- ustanawianiem reguł konkurencji niezbędnych do funkcjonowania rynku wewnętrznego,
- polityką pieniężną w odniesieniu do państw członkowskich, których walutą jest euro,
- zachowaniem morskich zasobów biologicznych w ramach wspólnej polityki rybołówstwa,
- wspólną polityką handlową.

Stanowienie prawa w zakresie kompetencji dzielonych, na podstawie art. 2 ust. 2 TFUE, jest możliwe zarówno przez UE, jak i państwa członkowskie. Państwa członkowskie wykonują swoje kompetencje tylko w takim zakresie, w jakim UE nie korzysta z własnych. Dodatkowo, jeżeli UE postanowi zrezygnować ze swoich uprawnień do regulacji określonej dziedziny wchodzącej w zakres kompetencji dzielonej, to państwa członkowskie mogą ponownie powrócić do tworzenia prawa w danym zakresie. Zakres kompetencji dzielonych jest następujący:

- rynek wewnętrzny,
- polityka społeczna w odniesieniu do aspektów określonych w TFUE,
- spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna,
- rolnictwo i rybołówstwo, z wyłączeniem zachowania morskich zasobów biologicznych,
- środowisko,
- ochrona konsumentów,

⁹ *Ibidem*.

- transport,
- sieci transeuropejskie,
- energia,
- przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości,
- wspólne problemy bezpieczeństwa w zakresie zdrowia publicznego w odniesieniu do aspektów określonych w TFUE.

Działania koordynująco-wspierająco-uzupełniające w wymiarze europejskim dotyczą:

- ochrony i poprawy zdrowia ludzkiego,
- przemysłu,
- kultury,
- turystyki,
- edukacji, kształcenia zawodowego, młodzieży i sportu,
- ochrony ludności,
- współpracy administracyjnej.

W tych kwestiach UE może działać wspomagająco, jednak jej działania nie zastępują kompetencji państw członkowskich i nie mogą ich naruszać.

Prawodawca unijny w motywach dotyczących rozporządzenia nr 1099/2009 wskazuje powody, dla których wprowadza regulację prawną w kwestii uśmiercania zwierząt. Powody wydania aktu prawnego wynikają z kompetencji UE i mają na celu ukazanie przyczyn wprowadzenia regulacji. Ale to kompetencje umożliwiają przekształcenie konkretnych motywów w wiążący akt prawny.

W motywie 3 podnosi się, że rozbieżności we wprowadzaniu dyrektywy Rady 93/119/WE z dnia 22 grudnia 1993 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas uboju lub zabijania¹⁰ mogły mieć wpływ na konkurencyjność podmiotów gospodarczych. Warunki uśmiercania zwierząt gospodarskich mają bezpośredni lub pośredni wpływ na rynek żywności, paszy lub

¹⁰ Dz. Urz. UE L 340 z 31.12.1993 r., P. 0021–0034.

innych produktów oraz na konkurencyjność zainteresowanych podmiotów gospodarczych (motyw 10). Motyw 6 podkreśla, że „[...] przepisy krajowe dotyczące ochrony zwierząt podczas uboju lub uśmiercania mają wpływ na konkurencję oraz odpowiednio, na funkcjonowanie rynku wewnętrznego produktów pochodzenia zwierzęcego. [...] Konieczne jest ustanowienie wspólnych przepisów w celu zapewnienia racjonalnego rozwoju rynku wewnętrznego tych produktów”. Konieczność ustanawiania reguł konkurencji niezbędnych do funkcjonowania rynku wewnętrznego jest kompetencją wyłączną Unii, a kwestie związane z funkcjonowaniem rynku wewnętrznego kompetencją dzieloną.

Z kolei w motywie 4 zawarto odniesienia do rolnictwa oraz bezpieczeństwa pracy. Podkreślono, że dobrostan zwierząt jest wartością wspólnotową, a jednocześnie ważną dla społeczeństwa. Ochrona zwierząt podczas uśmiercania lub uboju ma wpływ na jakość mięsa, postrzeganie przez konsumentów produktów rolnych i pośrednio na bezpieczeństwo pracy w rzeźniach. Rolnictwo jest kompetencją dzieloną, a ochrona zdrowia ludzkiego stanowi obszar działań koordynująco-wspierająco-uzupełniających.

Należy zaznaczyć, że na podstawie art. 13 TFUE, przy formułowaniu i wykonywaniu polityki rolnej, rybołówstwa i transportu Unii oraz polityk dotyczących rynku wewnętrznego, badań i rozwoju technologicznego oraz przestrzeni kosmicznej, Unia i państwa członkowskie mają w pełni uwzględnić wymagania w zakresie dobrostanu zwierząt jako istot zdolnych do odczuwania, przy równoczesnym przestrzeganiu przepisów prawnych i administracyjnych oraz zwyczajów państw członkowskich związanych w szczególności z obyczajami religijnymi, tradycjami kulturowymi i dziedzictwem regionalnym¹¹.

Wymienione wyżej motywy stanowią podstawę wydania rozporządzenia nr 1099/2009 i w razie wątpliwości mogą stać się przedmiotem kontroli Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Trybunał swoim orzeczeniem

¹¹ J. Barcik, A. Wentkowska, *Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2014, s. 249.

może sprawdzić, czy powołana podstawa wydania aktu prawnego faktycznie mieści się w zakresie kompetencji UE przyznanych traktatami.

3. Ogólna charakterystyka rozporządzenia nr 1099/2009 – zakres regulacji i wyłączenia

Przedmiotem rozporządzenia nr 1099/2009 są kwestie związane z uśmiercaniem zwierząt hodowlanych lub utrzymywanych w celu produkcji żywności, wełny, skóry, futer¹² lub innych produktów, jak również uśmiercanie zwierząt w celu zmniejszenia ich liczebności oraz działań związanych z uśmiercaniem¹³. Stosowanie rozporządzenia nr 1099/2009 w aspekcie terytorialnym odnosi się do Unii Europejskiej, a także na podstawie art. 12 przepisy rozdziałów II i III mają zastosowanie do produktów mięsnych pochodzących z krajów trzecich. Konsekwencją tego jest, że rzeźnie w krajach trzecich, z których produkty są wprowadzane na rynek unijny, muszą spełniać wymogi zawarte w tym rozporządzeniu.

Prawodawca unijny zawęży zastosowanie rozporządzenia nr 1099/2009, wprowadzając legalną definicję zwierzęcia na potrzeby tego aktu prawnego. Zwierzęciem jest każde zwierzę kręgowce z wyłączeniem gadów i płazów¹⁴. Wyłączeniem całkowitym są objęte także:

- przypadki uśmiercania podczas eksperymentów naukowych przeprowadzonych pod nadzorem właściwego organu,
- przypadki uśmiercania podczas polowań lub rekreacyjnego łowienia ryb¹⁵,

¹² Art. 2 lit. m rozporządzenia nr 1099/2009: „zwierzęta futerkowe” oznaczają zwierzęta z gatunków ssaków utrzymywanych głównie w celu produkcji futer, takie jak norki, tchórze, lisy, szopy, nutrie i szynszyle.

¹³ Zakres regulacji wynika z art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 1099/2009.

¹⁴ Powody takiego rozróżnienia przedstawione zostały w motywie 19 rozporządzenia nr 1099/2009.

¹⁵ Powody tego wyłączenia zostały przedstawione w motywie 14 rozporządzenia nr 1099/2009.

- przypadki uśmiercania podczas imprez kulturalnych lub sportowych¹⁶,
- przypadki uboju drobiu¹⁷, królików i zajęcy poddawanych ubojowi przez ich właścicieli poza rzeźnią na potrzeby własnej konsumpcji domowej¹⁸.

Wyłączenie częściowe dotyczy:

- ryb¹⁹ (za wyjątkiem art. 3 ust. 1),
- uśmiercania z konieczności poza rzeźnią i w sytuacjach natychmiastowego i poważnego zagrożenia dla zdrowia lub bezpieczeństwa ludzi (w zakresie obejmującym rozdział II [za wyjątkiem art. 3 ust. 1 i 2], rozdział III i rozdział IV [za wyjątkiem art. 19])²⁰,
- zwierząt innych niż drób, króliki i zajęce (w przypadku uboju i czynności związanych z uśmiercaniem prowadzonych przez właściciela lub osobę działającą na odpowiedzialność i pod nadzorem właściciela do celów własnej konsumpcji domowej [za wyjątkiem art. 3 ust. 1, art. 4 ust. 1, art. 7 ust. 1]),
- zwierząt innych niż drób, króliki, zajęce, świny, owce i kozy (w przypadku uboju poza rzeźnią prowadzonego przez właściciela lub

¹⁶ Powody tego wyłączenia zostały przedstawione w motywie 15 i 16 rozporządzenia nr 1099/2009.

Art. 2 lit. h rozporządzenia nr 1099/2009: „imprezy kulturalne lub sportowe” oznaczają wydarzenia zasadniczo i w przeważającej mierze związane z długotrwałymi tradycjami kulturowymi lub działalnością sportową o długiej tradycji, łącznie z wyścigami lub innymi formami zawodów, w wyniku których nie jest wytwarzane mięso ani inne produkty pochodzenia zwierzęcego, bądź produkcja ta jest marginalna w porównaniu z wydarzeniem jako takim i nie ma znaczenia gospodarczego.

¹⁷ Art. 2 lit. o rozporządzenia nr 1099/2009: „drob” oznacza ptaki utrzymywane w gospodarstwie, w tym ptaki nieuznawane za gospodarskie, ale które są utrzymywane tak jak zwierzęta gospodarskie, z wykluczeniem ptaków bezgrzebieniowych.

¹⁸ Powody tego wyłączenia zostały przedstawione w motywie 17 rozporządzenia nr 1099/2009.

¹⁹ Powody tego wyłączenia zostały przedstawione w motywie 11 rozporządzenia nr 1099/2009.

²⁰ Rozporządzenie w języku polskim posiada omyłkę pisarską: w art. 1 ust. 2 wskazuje błędnie art. 9, a nie 19 jako niepodlegający wyłączeniu z rozdziału IV.

- osobę działającą na odpowiedzialność i pod nadzorem właściciela do celów własnej konsumpcji domowej [za wyjątkiem art. 15 ust. 3 oraz pkt 1.8–1.11, 3.1, 3.2 załącznika III]),
- drobiu, królików i zajęcy (w przypadku uboju na terenie gospodarstwa w celu bezpośredniej dostawy małych ilości mięsa²¹ [za wyjątkiem art. 3 ust. 1, art. 4 ust. 1 i art. 7 ust. 1]),
 - zwierząt poddawanych ubojowi w rzeźni według szczególnych metod wymaganych przez obrzędy religijne (nie stosuje się art. 4 ust. 1).

W zakres regulowany rozporządzeniem nr 1099/2009 wchodzi kilka sposobów uśmiercania. Pierwszym z nich jest ubój, który oznacza uśmiercanie zwierząt przeznaczonych do spożycia przez ludzi²². Wyróżnia się następujące rodzaje uboju: przemysłowy, gospodarczy (domowy), sanitarny, z konieczności²³ czy rytualny²⁴. W drugim przypadku uśmiercanie zwierząt rannych lub chorych następuje z konieczności, jeżeli choroba lub zranienie wiążą się z silnym bólem lub cierpieniem, które są niemożliwe do złagodzenia w żaden inny wykonalny sposób²⁵. Ostatnim sposobem jest uśmiercanie w związku ze zmniejszeniem liczebności²⁶. Przyczynami tego uśmiercania mogą być tylko przyczyny związane ze zdrowiem publicznym, zdrowiem zwierząt lub względy środowiskowe. W tym przypadku uśmiercanie następuje pod nadzorem właściwego organu.

²¹ Art. 11 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 1099/2009 wprowadza szczegółowe przesłanki dotyczące tego wyjątku: dotyczy dostawy małych ilości mięsa przez producenta klientom końcowym lub lokalnym zakładom detalicznym dostarczającym takie mięso bezpośrednio konsumentom końcowym w formie mięsa świeżego. Wyjątek stosuje się w przypadku uboju do wysokości limitu określonego w przepisach rozporządzenia. W przypadku przekroczenia limitu zastosowanie mają przepisy Rozdziału II i III.

²² Art. 2 lit. j rozporządzenia nr 1099/2009.

²³ Ubój z konieczności wymaga bezzwłocznego uśmiercenia zwierzęcia, co jest następstwem obiektywnego stanu rzeczy, polegającego na tym, że zwierzę może dalej żyć, wyłączając cierpiąc i znosząc ból. S. Mroczkowski, A. Frieske, *op. cit.*

²⁴ *Ibidem*, s. 89.

²⁵ Art. 2 lit. d rozporządzenia nr 1099/2009.

²⁶ Art. 2 lit. n rozporządzenia nr 1099/2009.

4. Przesłanki przemawiające za ogłuszaniem

4.1. Kwestie etyczne

Dobrostan zwierząt jako żywych, czujących istot pozostaje w ogromnym stopniu uzależniony od kształtu obowiązującego prawa. Dotyczy to zwłaszcza zwierząt gospodarskich, wobec których prawo reguluje niemal każdy aspekt ich życia (w tym sposób ich uśmiercania), a jednocześnie z przyczyn oczywistych różnic gatunkowych nie mogą mieć one żadnego wpływu na brzmienie tych przepisów²⁷. Dlatego to prawo musi być tworzone z uwzględnieniem naturalnych potrzeb zwierząt. W świecie, w którym wszystko jest podporządkowane woli człowieka, to on jako istota stojąca ewolucyjnie na szczycie hierarchii powinien, opierając się na budującym jego przekonanie o wyższości rozumie, tworzyć zasady ochrony zwierząt przed swoimi własnymi działaniami. Dzięki rozumowi człowiek może, posługując się etyką, tworzyć uniwersalne standardy, które dla ludzi – panów życia i śmierci – będą wyraźną nieprzekraczalną granicą dobra i zła.

Doświadczenia wielu dekad pokazują, że konieczne jest materializowanie moralności w formę prawa. Ponieważ nie wszyscy przedstawiciele gatunku ludzkiego potrafią postępować w sposób godny, prawodawcy muszą brać na siebie zadanie egzekwowania postępowania zgodnego z humanitarną naturą człowieka²⁸ i wpajania społeczeństwu istoty człowieczeństwa. Tendencje te widoczne w całym rozporządzeniu nr 1099/2009 najlepiej oddaje treść motywu drugiego. „Uśmiercanie zwierząt może wywoływać u zwierząt ból, niepokój, strach lub inne formy cierpienia, nawet gdy odbywa się to w najlepszych dostępnych warunkach technicznych. Niektóre

²⁷ K. Kuszlewicz, *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2019.

²⁸ Człowiek, tak jak zwierzęta, jest częścią środowiska naturalnego – jest elementem współtworzącym całość. Przez wiele wieków uważano powszechnie, że natura jest zagrożeniem dla ludzi i trzeba bronić się przed nią. Wszelkie anomalie pogodowe czy niebezpieczne zwierzęta były najczęstszym przejawem tego zagrożenia. Ludzie coraz częściej zauważają, że w dzisiejszych czasach to naturę trzeba chronić przed człowiekiem. To on ma najbardziej destrukcyjny wpływ na środowisko i zagraża równowadze natury.

działania związane z uśmiercaniem mogą być stresujące, a każda technika ogłuszania ma pewne wady. Podmioty gospodarcze lub wszelkie osoby związane z uśmiercaniem zwierząt powinny podejmować wszelkie konieczne działania, aby uniknąć zadawania bólu i zminimalizować niepokój i cierpienie zwierząt w trakcie uboju lub uśmiercania, uwzględniając przy tym najlepsze praktyki w tej dziedzinie i metody dozwolone na mocy niniejszego rozporządzenia. Z tego względu ból, niepokój lub cierpienie należy uznać za niepotrzebne, jeżeli podmioty gospodarcze lub jakiegokolwiek osoby związane z uśmiercaniem zwierząt naruszają jedno z wymagań niniejszego rozporządzenia lub stosują dozwolone praktyki, nie uwzględniając najnowszych osiągnięć w ich zakresie, wywołując w ten sposób – przez zaniedbanie lub celowo – ból, niepokój lub cierpienie u zwierząt”²⁹.

4.2. Ubój rytualny

Kwestia uboju rytualnego jako wyjątku od zasady humanitarnego traktowania zwierząt, której konsekwencją jest obowiązek ogłuszania, jest niewątpliwie ważną i obszerną kwestią. Z tego powodu powinna być poddana osobnym rozważaniom o charakterze kompleksowym³⁰.

5. Zasady wywodzone z rozporządzenia nr 1099/2009

Z przepisów rozporządzenia nr 1099/2009 można wywodzić zasady, które są definiowane jako podstawy, na których coś się opiera³¹. Bez wątpienia przy tworzeniu tego aktu prawnego prawodawcy unijnemu przyświecały pewne założenia, które pragnął zmaterializować w postaci przepisów. W wyniku tych działań powstała tworząca jedną całość struktura,

²⁹ Motyw 2 rozporządzenia nr 1099/2009.

³⁰ Zob. S. Mroczkowski, A. Frieske, *op. cit.*, s. 95–104. Zob. M. Rudy, A. Rudy, P. Mazur, *Ubój rytualny w prawie administracyjnym*, Warszawa 2013.

³¹ *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1980.

która przybrała formę rozporządzenia. Intencje te zostały obwarowane obowiązkami wynikającymi z przepisów.

Zasady wywodzone z rozporządzenia nr 1099/2009 są podstawowymi założeniami, na których opiera się prawo związane uśmiercaniem zwierząt hodowlanych. Nie wszystkie zasady będą bezwzględnie obowiązujące. Część z nich doznaje wyjątków, jednak niezależnie od tego (w przeciwieństwie do obowiązków³²) określają one ogólne przesłanki, jakimi powinny kierować się podmioty stosujące rozporządzenie nr 1099/2009.

Za główną zasadę przewodnią całego rozporządzenia nr 1099/2009 można uznać zasadę humanitarnego³³ traktowania zwierząt (zwaną także zasadą minimalizacji cierpienia), dotyczącą procesu uśmiercania i działań z nim związanych. Jej treść wywodzi się z art. 3 ust. 1 i posiada następujące brzmienie: zwierzętom należy oszczędzić wszelkiego niepotrzebnego bólu,

³² Obowiązki nakładane przez rozporządzenia nr 1099/2009 na podmioty gospodarcze zajmujące się uśmiercaniem zwierząt opisuje A. Gruszczyńska, *O zabijaniu – uśmiercanie zwierząt przeznaczonych do celów gospodarczych w świetle przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 1099/2009 oraz regulacji krajowych*, Acta Universitatis Wratislaviensis No. 3759, „Przegląd Prawa i Administracji” 2017, t. CVIII, s. 107.

³³ Słowo „humanitarny” w odniesieniu do traktowania zwierząt jest często kwestionowane. W tym przypadku zostało użyte celowo (pomimo możliwości użycia przymiotnika „etyczny”), aby zaznaczyć poprawność tego wyrażenia. Słowo to jest nośnikiem kilku znaczeń i to jest najczęstszym powodem zawężania jego pojemności definicyjnej. *Słownik poprawnej polszczyzny* PWN definiuje humanitarny jako respektujący godność i potrzeby człowieka, mający na względzie jego dobro; ludzki. Większość przeciwników używania tego słowa w stosunku do zwierząt argumentuje to, przytaczając pierwszą część definicji, która jest tak naprawdę definicją pochodną, tzn. dla istniejącego słowa stworzono kolejne znaczenie (w tym przypadku nazwę nurtu etyczno-społecznego, ale również np. kierunku w literaturze i sztuce).

Humanitarny wywodzi się od łacińskiego *humanus* i oznacza ludzki (druga część definicji). Przymiotnik ten jest pierwotnym jego znaczeniem i oznaczając postawę (dobrą, życzliwą, przychylną, wyrozumiałą, zgodną z naturą człowieka), charakteryzuje zachowanie nie tylko w stosunku do innych ludzi, ale również innych istot. Zachowanie to może być właściwe tylko człowiekowi, jednak kwestia adresatów tego zachowania pozostaje otwarta i jak najbardziej mogą zaliczać się do nich zwierzęta. Zarówno koncepcje odnoszące się do etyki zawarte w tej pracy, jak i cała idea ochrony zwierząt opierają się na kwestii ludzkiego traktowania. W tym przypadku etyka jest zbiorem wartości, które mogą być podstawą „ludzkiego” traktowania zwierząt, ale równie dobrze „ludzkie traktowanie” może być samo z siebie nośnikiem tych wartości (leżących nawet bliżej natury, pierwotnych, niepochodnych).

niepokoju lub cierpienia³⁴. Zasada ta ma wyraz m.in. w obowiązku ogłuszania zwierząt³⁵ czy obowiązku planowania i stosowania standardowych procedur operacyjnych.

Następnie możemy mówić o:

- 1) zasadzie kwalifikacji – uśmiercanie jest procesem, podczas którego najmniejszy błąd może doprowadzić do zwiększenia bólu, stresu lub cierpienia, dlatego każda osoba wykonująca czynności uśmiercania i działania związane z uśmiercaniem powinna posiadać odpowiednie kwalifikacje³⁶;
- 2) zasadzie monitorowania i kontroli – ma ona wyraz m.in. w:
 - obowiązku kontroli ogłuszania (art. 5),
 - obowiązku konserwacji i kontroli urządzeń przeznaczonych do krępowania lub ogłuszania (art. 9),
 - obowiązku ustalania i wdrażania procedur monitorowania w rzeźniach (art. 16),
 - obowiązku wyznaczenia pracownika odpowiedzialnego za dobrostan zwierząt³⁷ (art. 17);
- 3) zasadzie udoskonalania – wiąże się z:
 - uwzględnieniem w przepisach rozporządzenia możliwości jego zmiany w przypadku powstania np. nowych metod ogłuszania (art. 4 ust. 3), wprowadzenia wytycznych dotyczących procedur

³⁴ Kolejne ustępy art. 3 rozporządzenia nr 1099/2009 precyzują kwestie dotyczące humanitarnego traktowania zwierząt przez podmioty gospodarcze. Do przykładowych można zaliczyć obowiązek zapewnienia ochrony przed urazami, fizycznego komfortu czy pokarmu i wody. Dalsze doprecyzowanie zasady humanitarnego traktowania w przypadku uboju w rzeźni określa Załącznik III do rozporządzenia nr 1099/2009. Również obiekty używane do uśmiercania i do działań związanych z uśmiercaniem muszą być projektowane, budowane, utrzymywane i obsługiwane zgodnie z założeniami tej zasady. Więcej o zasadach dot. rzeźni: S. Mroczkowski, A. Frieske, *op. cit.*, s. 94–95.

³⁵ Z wyjątkiem przypadku opisanego w art. 4 ust. 4 rozporządzenia nr 1099/2009 – ubój rytualny.

³⁶ Więcej o kwalifikacjach personelu w S. Mroczkowski, A. Frieske, *op. cit.*, s. 91–94. Więcej: motyw 28 rozporządzenia nr 1099/2009.

³⁷ Więcej: motywy 46 i 47 rozporządzenia nr 1099/2009.

monitorowania (art. 16 ust. 6), nowelizacji zasad operacyjnych dotyczących rzeźni,

- możliwością korzystania ze wsparcia naukowego na podstawie art. 20 rozporządzenia nr 1099/2009, opinii EFSA lub innych organizacji naukowych,
- możliwością utrzymania i przyjmowania bardziej restrykcyjnych przepisów krajowych (art. 26),
- możliwością opracowywania i upowszechniania zasad dobrej praktyki (art. 13).

Należy zaznaczyć, że celem wszystkich zasad dotyczących ochrony zwierząt w przypadku uśmiercania jest humanitarne ich traktowanie. Dlaczego więc nie mówić tylko o jednej zasadzie (zasadzie humanitarnego traktowania)? Ponieważ w przypadku pozostałych zasad istnieje możliwość wyodrębnienia pewnych powiązanych ze sobą struktur budujących daną zasadę, które tworzą jej przedmiot. Niemniej jednak można uznać, że wszystkie pozostałe zasady są w pewnym sensie pochodnymi zasady humanitarnego traktowania zwierząt.

6. Ogłuszanie

6.1. Charakterystyka ogłuszania

Uśmiercanie jako celowo wywołany szereg czynności prowadzących do śmierci zwierząt jest pojmowany jako proces. Częściami składowymi tego procesu są działania związane z uśmiercaniem. Definicja tych działań zawarta w art. 2 rozporządzenia nr 1099/2009 wymienia: obchodzenie się ze zwierzętami, magazynowanie³⁸, krępowanie³⁹, ogłuszanie i wykrwawianie

³⁸ Kwestie magazynowania żywca w rzeźniach zostały określone w załączniku nr III do rozporządzenia nr 1099/2009.

³⁹ Art. 2 lit. p rozporządzenia nr 1099/2009: „krępowanie” oznacza zastosowanie wobec zwierzęcia jakiegokolwiek procedury służącej ograniczeniu jego ruchów, oszczędzającej niepożądanego bólu, strachu lub pobudzenia, w celu ułatwienia skutecznego ogłuszenia i uśmiercenia.

zwierząt⁴⁰ jako poszczególne rodzaje działań. Ponadto muszą one być wykonywane w związku z uśmiercaniem i w miejscu, w którym ma się ono odbyć.

Ogłuszanie⁴¹ jest jedną z czynności przeprowadzanych podczas uśmiercania lub uboju i z wyłączeniem przypadku z art. 4 ust. 4 rozporządzenia nr 1099/2009 (tzw. ubój rytualny) jest obligatoryjne. Wynika to z art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1099/2009, który dopuszcza uśmiercenie zwierząt wyłącznie po ich uprzednim ogłuszeniu i to w taki sposób, aby było możliwe utrzymanie ich w stanie nieprzytomności i niewrażliwości na bodźce aż do chwili śmierci.

Z punktu widzenia humanitarnego traktowania zwierząt ogłuszanie jest elementem niezbędnym, który przyczynia się do ograniczenia bólu, cierpienia i stresu. Rozporządzenie nr 1099/2009 wprowadza definicję legalną ogłuszania. Będzie nim każdy celowo wywołany szereg czynności, który bezboleśnie powoduje utratę przytomności i wrażliwości na bodźce, w tym każdy szereg czynności powodujący natychmiastową śmierć⁴². Prawodawca unijny wprowadza minimalne konsekwencje ogłuszania: utrata przytomności i wrażliwości na bodźce. Każde inne działanie, które rozszerza skutki ogłuszenia na natychmiastową śmierć, jest automatycznie uznawane jako skuteczne ogłuszenie⁴³.

Poszczególne metody, w zależności od ich typu i gatunku zwierząt, w stosunku do których są stosowane, mogą być uznane jako wywołujące samo ogłuszenie albo prowadzące do natychmiastowej śmierci. W pierwszym

⁴⁰ Kwestie wykrwawiania podczas uboju w rzeźniach zostały określone w załączniku nr III do rozporządzenia nr 1099/2009.

⁴¹ Ogłuszanie poprzedzają czynności przygotowawcze. Czynności te w stosunku do uboju opisuje S. Mroczkowski i A. Frieske: „Czynności przygotowawcze do uboju obejmują: przemieszczenie zwierząt, ich przetrzymywanie, unieruchamianie (krępowanie)”. S. Mroczkowski, A. Frieske, *op. cit.*, s. 92.

⁴² *Ibidem*, s. 89.

⁴³ Zobacz motyw 20 rozporządzenia nr 1099/2009.

przypadku zwanym „ogłuszeniem prostym” należy jak najszybciej podjąć czynności prowadzące do uśmiercenia. Rozporządzenie nr 1099/2009 w art. 4 zdaniu 3 wymienia przykładowe metody prowadzące do natychmiastowej śmierci, takie jak wykrwawianie, miażdżenie centralnego układu nerwowego⁴⁴, porażenie prądem lub długotrwała ekspozycja na deficyt tlenu.

6.2. Metody ogłuszania

Załącznik I do rozporządzenia nr 1099/2009 określa prawnie dopuszczalne metody ogłuszania zwierząt hodowlanych. Zasadniczo metody różnicuje się ze względu na rodzaj środków wywołujących ogłuszenie:

- mechaniczne,
- elektryczne,
- w atmosferze kontrolowanej,
- inne (iniekcja).

Metody mechaniczne są najprostsze i najstarsze. Ich niewątpliwą zaletą są niskie koszty. Jednak wykonywanie niektórych obarczone jest zwiększonym zagrożeniem popełnienia błędu. Dlatego stosowanie ich może być w niektórych sytuacjach niewskazane lub nawet zakazane. W zakres metod mechanicznych wchodzi:

1. Urządzenie bolcowe penetrujące – efektem zastosowania jest poważne i nieodwracalne uszkodzenie mózgu spowodowane wstrząsem i penetracją przez zablokowany bolec. Metoda polegająca na wyłamaniu przez bolec, w odpowiednim miejscu kości czaszki. Powoduje uszkodzenie mózgu, co będzie prowadziło do ogłuszenia zwierzęcia. Prędkość bolca, jego kształt, długość i średnica oraz sposób wytworzenia energii powinny być dostosowane do rozmiaru i gatunku zwierzęcia. Brak w ograniczeniach co do gatunków, w stosunku do których metoda może być stosowana. Metoda ogłuszania

⁴⁴ Art. 2 lit. r rozporządzenia nr 1099/2009: „miażdżenie centralnego układu nerwowego oznacza naruszenie tkanki centralnego układu nerwowego i rdzenia kręgowego za pomocą wydłużonego narzędzia w kształcie pręta wprowadzonego do jamy czaszkowej”.

prostego – wymaga podjęcia bezzwłocznych czynności prowadzących do uśmiercenia. Możliwość zastosowania m.in. w przypadku uboju i zmniejszenia liczebności.

2. Urządzenie bolcowe niepenetrujące – efekt ogłuszenia otrzymuje się poprzez sam wstrząs. W tym przypadku nie dochodzi do penetracji. Metoda ogłuszania prostego – wymaga podjęcia bezzwłocznych czynności prowadzących do uśmiercenia. Zastosowanie do uboju, zmniejszania liczebności i innych sytuacji w przypadku drobiu, królików i zajęcy. Przeżuwacze do 10 kg mogą być ogłuszane tą metodą jedynie w przypadku uboju. Podmioty gospodarcze stosujące tę metodę są zobowiązane do zachowania szczególnej uwagi, aby nie dochodziło do łamania kości czaszki. Parametry urządzenia opierają się na dostosowaniu do rozmiaru i gatunku zwierzęcia – prędkości, średnicy, kształtu i siły zastosowanego naboju (jako nośnika energii).
3. Broń palna z pociskami – dopuszczalna metoda ogłuszania mogąca prowadzić do natychmiastowej śmierci. Broń należy stosować w sposób analogiczny do urządzeń bolcujących. Wystrzał powinien prowadzić do uszkodzenia mózgu poprzez wstrząs i działanie destrukcyjne wywołane przez pocisk. Brak ograniczeń gatunkowych i sytuacyjnych⁵. Należy zwrócić szczególną uwagę na dobór kalibru i siły naboju. Zastosowanie tej metody w sytuacji uboju przemysłowego będzie z pewnością nieekonomiczne. Dodatkowo w przypadku uśmiercania więcej niż jednego zwierzęcia należy zwrócić uwagę na to, że głośny odgłos wystrzału może być dodatkowym czynnikiem stresującym dla pozostałych zwierząt.
4. Maceracja – natychmiastowe zmiażdżenie żywego zwierzęcia. Możliwość zastosowania jedynie w ograniczonych sytuacjach, tj. pisklęta mające nie więcej niż 72 godziny i zarodki w jajach. Dopuszczalne w każdej sytuacji za wyjątkiem uboju. Metoda prowadząca do natychmiastowej śmierci. Ważne jest ustalenie prędkości obrotowej i odstępów między tarczami, a także zabezpieczeń zapobiegających

przeładowaniu. Maceracja ma zapewniać natychmiastową i bezzwłoczną śmierć. Na poziomie regulacji wprowadzono postulowane sposoby budowy urządzeń do maceracji – zastosowanie szybkoobrotowych ostrzy lub wystających elementów ze spienionego polistyrenu.

5. Przemieszczanie kręgów szyjnych – polegające na ręcznym lub mechanicznym rozciągnięciu i skręceniu szyi powodującym niedokrwienie mózgu. Metoda stosowana wyjątkowo, gdy nie ma innej metody ogłuszania. W przypadku uboju w rzeźni może być jedynie metodą rezerwową. Możliwe zastosowanie do drobiu ważącego maksymalnie 5 kg. Brak ograniczeń sytuacyjnych. W przypadku ręcznego wykręcania kręgów szyjnych ważne znaczenie ma wyszkolenie. Ogłuszenie należy wykonać szybko, pewnym, zdecydowanym i dokładnym ruchem, aby ograniczyć ból, cierpienie i stres. Zwierzę powinno znajdować się jak najkrócej w pozycji do ogłuszenia – najczęściej nie jest to pozycja naturalna, zwierzę jest krępowane za pomocą ciała osoby ogłuszającej i znajduje się nad ziemią.
6. Uderzenie w głowę – mocne i dokładne uderzenie wywołujące poważne uszkodzenie mózgu. Warunki zastosowania oprócz drobiu do 5 kg dopuszczają także prosięta, jagnięta, koźleta, króliki, zające i zwierzęta futerkowe. Dopuszczalne w przypadku uboju, likwidacji i innych sytuacji. Należy zwracać szczególną uwagę na siłę i umiejscowienie uderzenia. Pozostałe ograniczenia takie same jak w przypadku przemieszczania kręgów szyjnych.

Do metod elektrycznych zalicza się:

1. Ogłuszanie elektryczne elektrodami przyłożonymi jedynie z obu stron głowy – efektem porażenia jest uszkodzenie mózgu⁷. Brak ograniczeń gatunkowych i sytuacyjnych. Elektrody muszą być dostosowane do wielkości zwierzęcia. Parametry dotyczące wartości prądu z rozróżnieniem na gatunki i wiek poszczególnych osobników zawarte są w tabeli 1, rozdziału II, załącznika I do rozporządzenia nr 1099/2009. Metoda ogłuszania prostego – wymaga podjęcia

bezzwłocznych czynności prowadzących do uśmiercenia. Należy zwrócić szczególną uwagę na zapobieganie porażeniu przed ogłuszeniem poprzez zastosowanie odpowiednich zabezpieczeń.

2. Ogłuszanie z elektrodami przyłożonymi na głowie i ciele zwierzęcia – prowadzi do ogłuszenia spowodowanego przepływem prądu powodującym uszkodzenie mózgu i migotanie lub zatrzymanie pracy serca. Brak ograniczeń gatunkowych i sytuacyjnych. W przypadku uboju będzie ogłuszaniem prostym. Rozporządzenie nr 1099/2009 w rozdziale II załącznika I precyzuje wartości prądu i czas ekspozycji dla poszczególnych gatunków, a także w niektórych sytuacjach miejsce przyłożenia elektrod.
3. Ogłuszanie w kąpeli wodnej – efekty ogłuszenia są bardzo zbliżone do efektów przyłożenia elektrod na głowie i ciele zwierzęcia. Możliwość zastosowania jedynie w przypadku drobiu. Brak ograniczeń sytuacyjnych. Ogłuszanie proste w przypadku częstotliwości większej niż 50 Hz. Metody tej nie można stosować, jeżeli ptaki są za małe lub ogłuszenie przy zastosowaniu kąpeli wodnej mogłoby doprowadzić do zwiększenia odczuwania bólu. Brak doprecyzowania minimalnego wieku ptaków. Przed spętaniem pęta muszą być zwilżone, a zanurzenie musi nastąpić do nasady skrzydeł. Wymogi dotyczące minimalnych wartości prądu regulowane są w tabeli 2 w rozdziale II załącznik I rozporządzenia nr 1099/2009.

Metody kontrolowanej atmosfery, zwane także gazowymi⁴⁵, wykorzystują do ogłuszania określone rodzaje gazów. Zwierzęta są ekspozowane w odpowiednio przygotowanym pomieszczeniu na mieszanke gazów, która powoduje utratę przytomności. Stosowanie gazów w porównaniu z metodami alternatywnymi jest mniej bolesne i stresujące dla zwierząt,

⁴⁵ Do dnia wejścia w życie (18.05.2018 r.) rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2018/723 z dnia 16 maja 2018 r. zmieniającego załączniki I i II do rozporządzenia Rady (WE) nr 1099/2009 w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania w odniesieniu do zatwierdzenia ogłuszania zwierząt z wykorzystaniem niskiego ciśnienia atmosferycznego, metody kontrolowanej atmosfery zwane były metodami gazowymi.

ale wiąże się z wyższymi kosztami stosowania tych metod. Do metod gazowych zalicza się ekspozycję zwierząt na:

1. Dwutlenek węgla w wysokim stężeniu – bezpośrednio lub postępująco ekspozycję przytomnego zwierzęcia na mieszaninę zawierającą co najmniej 40% dwutlenku węgla (w przypadku świń, łasicowatych i szynszyli stężenie musi wynosić co najmniej 80%), której efektem jest utrata przytomności. Metoda dopuszczalna w przypadku świń (jako ogłuszanie proste), łasicowatych, szynszyli, drobiu (oprócz kaczek i gęsi). Sposób ogłuszania podczas uboju jedynie w stosunku do świń. Ważne jest zastosowanie odpowiedniej jakości i temperatury gazu oraz sposobu wprowadzania. Gaz nie może dostawać się do miejsca ogłuszenia w sposób prowadzący do poparzeń, pobudzenia ze względu na zimno lub brak wilgotności. W celu stosowania tej metody należy uprzednio przygotować specjalne miejsce – dół, tunel, kontener albo uszczelniony budynek.
2. Dwutlenek węgla w dwóch fazach – metoda stopniowej ekspozycji na mieszaninę gazów zawierającą co najmniej 40% dwutlenku węgla. Po utracie przytomności następuje zwiększenie stężenia dwutlenku węgla, co prowadzi do śmierci. Dopuszczalne tylko w przypadku drobiu. Brak ograniczeń sytuacyjnych.
3. Dwutlenek węgla w połączeniu z gazami obojętnymi – bezpośrednio lub postępująco ekspozycję przytomnego zwierzęcia na mieszaninę dwutlenku węgla i gazów obojętnych. Stężenie dwutlenku węgla wynosi maksymalnie 40%. Ekspozycja musi prowadzić do deficytu tlenu. Stosowanie dozwolone w przypadku świń (jako ogłuszanie proste, jeżeli stężenie dwutlenku węgla jest nie mniejsze niż 30% i czas ogłuszania wynosi mniej niż 7 minut) i drobiu (jako ogłuszanie proste, jeżeli stężenie dwutlenku węgla jest nie mniejsze niż 30% i czas ogłuszania wynosi mniej niż 3 minuty). Brak ograniczeń sytuacyjnych. Dopuszczalne miejsca zastosowania – doły, worki, tunele, kontenery, budynki. Należy tak tworzyć miejsca

ogłuszania, aby w jak najmniejszym stopniu wpływały na zwiększenie bólu, cierpienia i stresu ogłuszanych zwierząt poprzez np. ciasnotę, sposób wprowadzania gazów prowadzący do oparzeń lub nadmiernego odczuwania zimna.

4. Gazy obojętne – efektem zastosowania ekspozycji na gazy obojętne (rozporządzenie nr 1099/2009 wymienia przykładowe takie jak argon lub azot) jest doprowadzenie do deficytu tlenowego. Metoda możliwa do stosowania w przypadku świń i drobiu. W tym drugim przypadku, jeżeli ekspozycja na deficyt tlenu będzie krótsza niż 3 min, metoda jest kwalifikowana jako ogłuszanie proste. Brak ograniczeń sytuacyjnych. Dopuszczalne miejsca zastosowania są takie same jak w przypadku ogłuszania dwutlenkiem węgla z gazami obojętnymi. Sposób doprowadzenia gazów do miejsca ogłuszania nie może wpływać na zwiększenie bólu, cierpienia i stresu zwierząt poprzez powodowanie oparzeń, pobudzenia ze względu na zimno lub brak wilgotności.
5. Tlenek węgla (czyste źródło) – metoda wykorzystująca tlenek węgla w stężeniu nie większym niż 4% w mieszaninie innych gazów. Możliwość zastosowania w przypadku zwierząt futerkowych, drobiu i prosiąt. Niedopuszczalna w przypadku uboju. Należy podjąć szczególne kroki podczas stosowania tej metody. Zwierzęta muszą być pod ciągłą kontrolą wzrokową. Wprowadzanie do miejsca ogłuszania następuje pojedynczo i tylko wtedy, gdy poprzednie zwierzę jest już nieprzytomne lub martwe. Zwierzęta przebywają w komorze do chwili śmierci.
6. Tlenek węgla w połączeniu z innymi gazami – metoda ekspozycji przytomnego zwierzęcia na mieszaninę gazów zawierającą ponad 1% tlenu węgla. Zakres gatunkowy i sytuacyjny taki sam jak w przypadku ogłuszania tlenkiem węgla. Wymagana ciągła kontrola wzrokowa procesu. Wprowadzanie do miejsca ogłuszania następuje pojedynczo, po osiągnięciu minimalnego stężenia tlenu węgla i tylko

wtedy, gdy poprzednie zwierzę jest już nieprzytomne lub martwe. Zwierzęta przebywają w komorze do chwili śmierci. Dopuszczalne jest stosowanie specjalnie dostosowanych silników pod warunkiem dopilnowania odpowiednich parametrów gazu (temperatura, stopień filtracji i odpowiedni skład mieszanki). Wymagane jest coroczne testowanie silnika.

7. Niskie ciśnienie atmosferyczne⁴⁶ – metoda wykorzystująca ekspozycję przytomnego zwierzęcia na stopniowe obniżenie ciśnienia przy redukcji ilości dostępnego tlenu do poniżej 5%. Możliwość stosowania wyłącznie w przypadku brojlerów o masie ciała do 4 kg. Brak ograniczeń sytuacyjnych. Do najważniejszych parametrów stosowania należą tempo dekompresji i czas ekspozycji na niskie ciśnienie.

Ostatnią grupą metod ogłuszania zawartą w rozporządzeniu nr 1099/2009 są tzw. inne metody. Klasyfikacja taka wprowadza możliwość grupowania metod, które nie wykazują cech podobnych w sposobie ogłuszania. Wśród innych metod dopuszczalnego ogłuszania zwierząt znajduje się jak na razie jedna: śmiertelna iniekcja – metoda wymagająca zastosowania leków weterynaryjnych. Powoduje utratę przytomności i wrażliwości na bodźce, a w dalszej konsekwencji śmierć. Może być stosowana w każdej sytuacji, za wyjątkiem uboju. Brak ograniczeń gatunkowych.

Wszystkie metody ogłuszania, zarówno te prowadzące do utraty przytomności i wrażliwości na bodźce, jak i te, których dalszą konsekwencją jest śmierć zwierzęcia, zostały doprecyzowane w sposób mający zapewnić jak najpełniejszą realizację zasady minimalizacji cierpienia zawartej w art. 3 ust. 1 rozporządzenia nr 1099/2009. Stworzony katalog zawiera metody, które wedle aktualnej wiedzy naukowej zapewniają jednolity i wysoki poziom ochrony zwierząt. W przypadku opracowania

⁴⁶ Metoda ogłuszania dodana art. 1 rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2018/723 z dnia 16 maja 2018 r. zmieniającego załączniki I i II do rozporządzenia Rady (WE) nr 1099/2009 w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania w odniesieniu do zatwierdzenia ogłuszania zwierząt z wykorzystaniem (wejście w życie 18.05.2018 r.).

nowych metod istnieje możliwość aktualizacji listy dozwolonych metod ogłuszania⁴⁷.

W celu zapewnienia skuteczności ogłuszania art. 5 rozporządzenia nr 1099/2009 zobowiązuje podmioty gospodarcze do przeprowadzania regularnych kontroli ogłuszania na reprezentatywnej grupie zwierząt. Pozytywny wynik kontroli powinien wykazać brak jakichkolwiek oznak przytomności i wrażliwości na bodźce. W przypadku wykazania, że zwierzę nie zostało odpowiednio ogłuszone osoba odpowiedzialna za ogłuszanie jest zobowiązana podjąć właściwe środki⁴⁸. W przypadku uboju dalsze działania poubojowe związane z obróbką tusz z oczywistych względów nie mogą nastąpić dopóki nie ma pewności, że zwierzę nie okazuje żadnych oznak życia.

7. Podsumowanie

Ochrona zwierząt podczas uboju jest ważna, a chyba najistotniejszym jej przejawem jest obowiązek ogłuszania zwierząt przed uśmierceniem. Robi się to po to, aby ograniczyć cierpienie spowodowane śmiercią. Ochrona zwierząt w tak drastycznym dla nich momencie wypełnienia ich roli dla człowieka, w ostatnich chwilach życia, jest obowiązkiem etycznym. Człowiek korzysta z dobrodziejstw natury, ale jako stworzenie obdarzone rozumem powinien sobie zdawać sprawę, z czym to się wiąże. Musi podejmować wszelkie działania, aby realizować postulat ograniczenia cierpienia do

⁴⁷ Interpretując treść motywu 22, można zauważyć, że wyznacznikami wprowadzania nowych metod ogłuszania jest nie tylko podnoszenie poziomu ochrony zwierząt. Motyw odnosi się do nowych wyzwań w rolnictwie i sektorze mięsnym. Wskazuje to na możliwość wprowadzania nowych metod, które będą realizowały interesy wymienionych grup, np. zwiększanie wydajności uboju. Aby takie nowe metody były zgodnie z rozporządzeniem, muszą utrzymywać poziom ochrony zwierząt przynajmniej na tym samym poziomie co dotychczasowe metody.

⁴⁸ Środki te powinny być uregulowane w standardowych procedurach operacyjnych, opracowywanych zgodnie z art. 6 ust. 2 rozporządzenia nr 1099/2009.

niezbędnego minimum. Każde inne zachowanie będzie wiązało się z pogwałceniem istoty współlistnienia w świecie natury i pogwałceniem dobrego imienia wszystkich ludzi. Znęcanie się nie jest cechą istot rozumnych. Wszelkie jego przejawy są zaprzeczeniem istoty człowieczeństwa.

Rozporządzenie nr 1099/2009 wprowadza wysokie standardy obchodzenia się ze zwierzętami podczas ich uśmiercania. Zawarty w art. 26 obowiązek ustanowienia sankcji i ich stosowania jest gwarancją skuteczności tych przepisów. Wprowadzenie możliwości korygowania zapisów rozporządzenia i umożliwienie państwom członkowskim uchwalania bardziej rygorystycznych przepisów wskazuje na tendencje maksymalnego zwiększania ochrony zwierząt. Jednak wyłączenia całkowite i częściowe, dotyczące m.in. stosowania ogłuszania, są wyrazem przedkładania interesów producenckich (gospodarczych i ekonomicznych), konsumenckich, społecznych czy religijnych nad dobro zwierząt i nie wypełniają zasady „minimum cierpienia”. Interesy te, po części słuszne, muszą podlegać wyważeniu i konfrontacji z koniecznością ochrony zwierząt. Wszelkie interesy mające mniejszą wagę lub możliwe do osiągnięcia w inny sposób powinny ustąpić. Tylko bezwzględnie konieczne i dostatecznie usprawiedliwione wyjątki mogą stać ponad standardem najlepszej ochrony zwierząt.